

comunicarea intitulată „La place de l'animal dans le dispositif religieux des grottes magdaléniennes du Haut Perigord”, precedează la o analiză, în sensul lucrărilor lui A. Leroi-Gourhan, a decorului parietal format din figuri de animale și umane și semne geometrice, ajungând la concluzia că fiecare grota are anumite particularități explicabile prin vechimea fiecărui sanctuar și printr-un particularism regional.

O problemă deosebit de importantă, privind raportul dintre locul animalelor în viața economică și rolul lor în practicile funerare, a fost pusă de cercetătoarea Rose-Marie Arbogast în comunicarea: „L'association du cerf et du chien dans les pratiques funéraires de la seconde moitié du Néolithique du Nord de la France”.

Una dintre cele mai interesante comunicări din cadrul colocviului de la Compiègne a fost susținută de Luis Chaix. Arheozoologul elvețian a prezentat două descoperiri deosebit de importante: dolmenul de la Sion (Elveția) și necropola de la Kerma (Sudan), ambele caracterizate de ample depozite de animale. Cele două monumente arheologice sînt, în linii mari contemporane, dar starea de conservare excepțională a depunerilor de la Kerma a permis observații puțin obișnuite pentru necropolele preistorice. Cercetătorul genovez își pune unele întrebări la care va trebui să răspundă în viitor.

Comunicările susținute de A. Finel (Sacrifices d'alliance dans Proche-Orient ancien) și H. Limet (La mort du mouton de sacrifice) s-au referit la practici rituale din Mari și Mesopotamia antică.

Cercetătoarea engleză Annie Grant a ridicat o interesantă problemă (Le rituel préhistorique — le visible et l'invisible), aceea a fenomenelor invizibile în urma săpăturilor. Aceste elemente pot fi puse în evidență printr-o analiză meticuloasă a datelor arheologice. În acest sens a acționat C. Sorrentino din Pisa care în urma analizării unei mici necropole romane a reușit să stabilească distribuția scheletelor de porc în cadrul mormintelor, precizînd că erau depuse, în special, părțile fără o importanță alimentară ridicată.

Cunoscuta cercetătoare belgiană Liliane Bodson (L'offrande aux divinités grecques de l'effigie des animaux) compară diversitatea efigiilor de animale depuse în sanctuare cu uniformitatea victimelor sacrificate, ceea ce îi permite să releveze un aspect semnificativ al religiei grecești antice.

O analiză complexă a locului ocupat de animale în practicile religioase ale galilor a fost întreprinsă de Patrice Meniel (Les animaux dans les pratiques religieuses des gaulois). Comunicarea ne-a sugerat o necesară comparație cu aceleași practici la geto-daci.

În continuarea colocviului au fost susținute mai multe comunicări etnologice deosebit de interesante dar asupra cărora nu mai insistăm. Vom aminti doar una dintre ultimele comunicări susținute de Marianne Mesnil și A. Popova (La belette filandiere) care a constituit pentru mine o surpriză deosebit de plăcută. Cele două cercetătoare s-au preocupat de mitologia nevăstuicii în credințele populare din Bulgaria și România arătînd o bună cunoaștere a legendelor și riturilor balcanice.

Toate comunicările au fost urmate de discuții care au aprofundat problematica pusă în discuție. Am apreciat în mod deosebit felul în care a fost organizat colocviul, tehnicitatea desfășurării lucrărilor, fără precipitare, echilibrată, lăsînd suficient loc dezbaterilor.

Cu ocazia colocviului a fost vernisată la „Musée Vivien” expoziția „Une histoire de l'élevage”. Îmbiblizirea animalelor a fost sugestiv prezentată prin panouri grafice și printr-un bogat material arheozoologic.

Cel de al doilea colocviu internațional de arheozoologie de la Compiègne a fost o reușită datorită contactelor între specialiști din domenii diferite, a schimbului de păreri și informații, a intensificării cercetărilor interdisciplinare.

Nu pot încheia aceste considerații fără a mulțumi colegilor Rose-Marie Arbogast și Patrice Meniel datorită cărora am putut participa la acest interesant colocviu interdisciplinar.

DAN MONAH

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN FRANȚA ȘI REPUBLICA FEDERALĂ A GERMANIEI (1988)

În perioada 18 octombrie — 25 noiembrie 1988 am efectuat o călătorie de documentare științifică în Franța și R.F.G. Înaintea plecării mi-am propus să-mi auez documentarea în special asupra metodelor moderne de investigare în arheologie, atenția mea fiind polarizată mai ales de cercetările interdisciplinare.

Primul oraș în care am stat mai mult a fost Strasbourg. Aici am avut posibilitatea, datorită domnilor Christian Jeunesse (conservator la Direcția Antichităților Preistorice din Alsacia) și François Petry (director la Direcția Antichităților din Alsacia), să lucrez în biblioteca acestei instituții, beneficiînd de largi facilități de a fotocopia lucrările care m-au interesat. Cu aceeași amabilitate mi s-a îngăduit să mă documentez și în biblioteca Institutului de Antichități Naționale al Universității de Științe din Strasbourg.

În timpul șederii în capitala Alsaciei am avut privilegiul să discut amănunțit cu Ch. Jeunesse, distins neolitician, bogata și controversată problematică a cercetării pluridisciplinare, ajungînd împreună la concluzia necesității „istoricizării arheologiei.”

Datorită amabilității aceluiași coleg am avut privilegiul să vizitez mai multe șantiere arheologice din Alsacia. O mențiune specială merită marele șantier de salvare de la Wettolsheim-Ricoh condus de Christian Jeunesse. Aici, datorită implantării unei uzine japoneze a fost efectuată o mare săpătură de salvare. În doi ani a fost cercetată prin excavări ample, o suprafață de 5 ha (!), cea mai mare săpătură arheologică din Alsacia. Trebuie să spunem, însă că o bună parte dintre așezările pre și protoistorice din apusul Europei este caracterizată de absența unor depuneri arheologice consistente. Vestigiile păstrate sînt constituite din urmele adîncite, în loc, a locuințelor precum și din gropi menajere sau cu altă destinație.

Cercetările de la Wettolsheim au pus în evidență prezența a două așezări neolitice: prima datată în neoliticul timpuriu, iar a doua în neoliticul mijlociu.

Cu aceeași atenție și profesionalism cu care au fost studiate urmele neolitice au fost cercetate și vestigiile datate în intervalul 900 î.e.n.—100 e.n. Așezările corespunzînd acestei perioade sînt slab conservate, se remarcă, însă, descoperirea unei necropole cu 31 de morminte.

Ceea ce m-a impresionat în mod deosebit a fost cercetarea pluridisciplinară efectuată aici. Din discuțiile cu Ch. Jeunesse și unii dintre colaboratorii săi am aflat că s-au utilizat: datări radiocarbon, studii arheozoologice (efectuate de Rose-Marie Arbogast și Patrice Meniel), determinări arheobotanice, palinologice și asupra mediului înconjurător (realizate de Hervé Richard), expertize antropologice (dr. François Lambach). Pentru studiul uneltelor de piatră în afara determinărilor petrologice s-au efectuat și studii traseologice cu rezultate deosebit de interesante. În formularea ipotezelor a fost folosită frecvent analogia etnologică, în special, în ceea ce privește stocarea și transformarea alimentelor. Remarcăm ca un fapt pozitiv că cei mai mulți specialiști din domeniile amintite au participat efectiv la cercetarea de teren. Necesitatea prezenței specialiștilor din cadrul diferitelor discipline utilizate în arheologie este convingător ilustrată de activitatea antropologului. Acesta, datorită cunoașterii amănunțite a anatomiei poate decela orice anomalie în amplasarea oaselor. Astfel, el poate determina dacă descompunerea s-a petrecut într-un mediu închis, adică într-un coșciug sau într-un sac de piele, chiar dacă din acestea nu s-au conservat decît urme infime. Antropologul, participant la săpătură, poate înlătura „ritualurile bizare” care s-au înmulțit și la noi, datorate unor deranjamente post depunere. Nu mai puțin importantă este și participarea pe teren a altor specialiști.

În ultimul timp în unele domenii au fost atinși parametri deosebit de înalți. Prin analize chimice, sofisticate, asupra oaselor umane este posibil să se determine regimul alimentar al subiecților. Oricine își poate da seama de importanța unor informații de acest gen.

În timpul șederii la Strasbourg am avut ocazia să vizitez și „Centrul Experimental de Preistorie Alsaciană” de la Holtzheim, condus de Jean Sainty. Aici, au fost reconstituite, în mărime naturală, o locuință de mari dimensiuni specifică culturii ceramicii liniare și o construcție din epoca bronzului. Experimentul a permis elucidarea unor chestiuni obscure în legătură cu locuințele preistorice. Din păcate, nu am avut posibilitatea să discut mai amănunțit cu inginerul Jean Sainty ocupat cu organizarea unei expoziții intitulată „Arecuri și săgeți”. De fapt activitatea centrului experimental nu este unilaterală deoarece pentru expoziția amintită au fost confecționate, respectându-se întru totul tehnicile preistorice, săgeți și virfuri de săgeți de silex care au și fost puse în vizinare. Am mai avut ocazia să văd în Franța abili cioplitori care reconstituiau perfect tehnicile preistorice de cioplire și retușare a silexului.

Șederea mea în Alsacia s-a încheiat cu o reușită excursie, datorată amabilității domnișoarei Geneviève Meyer și domnului Ch. Jeunesse, în Munții Vosgi. Astfel am putut vedea mai multe adăposturi sub stânci dintre care cel mai impresionant este cel de la Steinkopf.

În urma invitației colegului Ch. Jeunesse am participat la al XV-lea „Coloquiul interregional asupra neoliticului” de la Châlons sur Marne, consacrat neoliticului din nord-estul Franței. Coloquiul, care a durat două zile, a beneficiat de o participare internațională (arheologi din Belgia și Anglia). Am remarcat cu această ocazie utilizarea curentă a cercetărilor interdisciplinare. Datările radiocarbon, determinările arheozologice, antropologice, palinologice etc. sunt frecvent utilizate pe șantierele din nord-estul Franței. Totuși destul de rar rezultatele cercetărilor pluridisciplinare se reflectă în reconstituirea arheologică. Din păcate, în Franța, ca și în alte părți arheologii nu integrează suficient rezultatele cercetărilor interdisciplinare în reconstituirea arheologico-istorică.

Coloquiul de la Châlons sur Marne s-a desfășurat după o formulă tehnică excelentă. Fiecare comunică a avut rezervate 30 de minute, iar după fiecare expunere alte 10—15 minute au fost rezervate întrebărilor și discuțiilor. În acest fel participarea cercetătorilor a fost vie și la obiect.

Următoarea escală a fost la Paris unde datorită unui sponsor de excepție, Michele Fonton (preistorician la Muzeul Omului), mi s-a oferit ocazia să discut cu numeroși arheologi francezi și să vizitez cele mai prestigioase instituții arheologice din „orașul lumină”. Am discutat despre neoliticul din sud-estul Europei cu prof. Marion Lichardus-Itten de la Universitatea Sorbona, același subiect fiind abordat cu prof. J. P. Demoule de la aceeași universitate. Doctorul Demoule este un bun cunoscător al cercetărilor preistorice din sud-estul Europei, fiind, printre altele, autorul articolelor privind preistoria României din magnificul „Dictionnaire de la Préhistoire” apărut sub redacția regretatului André Leroi-Gourhan. Discuțiile cu domnul Demoule s-au axat, în special, pe problemele investigațiilor culturale neo-neolitice din România și mai ales a sincronismelor dintre civilizațiile Karanovo VI—Gumelnița și Cucuteni—Tripolie.

Datorită amabilității kolegi Michele Fonton am avut posibilitatea să lucrez în interesanta bibliotecă a „Muzeului Omului” și să văd prețioasele colecții ale acestui muzeu. Prin bunăvoința prof. J. P. Demoule și a dr. G. Kourlessi-Philippakis aceleași facilități mi-au fost acordate și la „Institutul de Artă și Arheologie” din Paris.

Am efectuat, bineînțeles, pelerinajul obligatoriu la Luvru unde vizitarea secției de arheologie a fost deosebit de instructivă. Bineînțeles nu am neglijat fabuloasele colecții de artă ale muzeului. Din păcate, armoniosul ansamblu Louvre-Palais Royal a fost desfigurat prin construcția unei piramide de sticlă, proiectul unui arhitect american de origine chineză. Edilii parizieni par să persevereze în adoptarea unor proiecte șocante. După turnul Eiffel, poarta din Place de la Concorde, Centrul Pompidou, acum piramida de la Luvru. Opiniile parizienilor, pe care le-am auzit, sînt negative. Cu umorul prompt

francez Muzeului Luvru nu i-se mai spune decît „La Piramidă”. La fel de voit șocantă este clădirea Centrului Pompidou, aflată în apropierea fostelor hale. M-am aflat în fața unei construcții imense cu un stil arhitectonic pompiestic care, după părerea mea, ar fi adăpostit cu succes doar un muzeu al artileriei. În contradicție cu exteriorul în interior se află numeroase muzee deosebit de valoroase, expoziții și săli de spectacole. O adevărată uzină culturală. Am vizitat cu interes atelierul compatriotului nostru Brâncuși și Muzeul de Artă Modernă.

O vizită deosebit de interesantă a fost cea de la Muzeul de Antichități Naționale. Din expoziție se detașează în mod deosebit secția paleolitică. Aici am avut ocazia să văd și câteva fragmente cucuteniene donate, probabil, de unul dintre primii cercetători ai acestei culturi (Bulureanu sau Diamandi). Un eveniment deosebit pentru mine l-a constituit vizitarea „Colecției Piette”. Datorită amabilității domnului J. P. Mohen, conservatorul muzeului, am avut privilegiul de a vedea această colecție care nu este accesibilă publicului.

„Colecția Piette” constituită prin săparea citorva grote din paleoliticul superior, la sfîrșitul secolului trecut, cuprinde mai multe sute de obiecte de artă de os și fildeș de o excepțională valoare artistică.

În timpul șederii la Paris, cu ajutorul kolegi Michele Fonton, am vizitat Muzeul de Antichități Preistorice al regiunii Ile de France de la Nemours. Un muzeu modern cu expozate valoroase și cu un interesant mod de expunere, folosind și proiecții video. Fiecare secvență climatică a preistoriei și antichității este ilustrată, într-o grădină interioară, prin biotopul vegetal respectiv.

În timpul vizitei la Paris, câteva zile am fost oaspetele dr. René Desbrosse la Château Chenavel, în Munții Jura. Aici am lucrat în biblioteca personală a dr. Desbrosse și am vizitat Muzeul galo-roman de la Lyon, impresionant prin mozaicurile pe care le adăpostește și alte expozate de mare valoare. O vizită emoționantă am făcut în satul Perouges din apropiere de Chenavel. Am văzut un sat medieval (sec. XII—XIV) restaurat prin grija lui Eduard Herriot, primar al Lyonului și fost președinte al Parlamentului francez în timpul celui de al doilea război mondial. Perfect conservat, satul Perouges este locuit, oferind vizitatorului posibilitatea înălțării în timp.

După vizita în Burgundia m-am înapoiat la Paris de unde am plecat la Compiègne unde, datorită amabilității doamnei Rose-Marie Arhogast și a domnului Patrice Meniel, am participat la un coloquiul internațional de arheozoologie.

Compiègne, mic oraș în Picardia, îmi era cunoscut ca locul unde a fost capturată Jeanne d'Arc și s-au încheiat armistițiile din 1918 și 1940. Aici se află „Centrul de cercetare arheologică a Văii Oise” adăpostit într-o clădire modernă.

Coloquiul de la Compiègne, deosebit de interesant, a cuprins comunicări susținute de arheologi, arheozoologi și etnologi. A fost susținută și o comunicare cu referiri la mitologia românească.

În timpul coloquiului am avut posibilitatea să discut cu arheologi din Compiègne: Bernard Lambot și Marc Talon. În cursul desfășurării lucrărilor coloquiului, datorită amabilității kolegului Marc Talon, am locuit la Château d'Aramont, un castel al lui Napoleon al III-lea ce adăpostește acum un centru de săpături arheologice. Marc Talon conduce pe Valea Oise un mare șantier de salvare în cadrul căruia au fost făcute importante descoperiri în special pentru perioada galică.

La Compiègne am avut plăcuta surpriză să văd, în muzeul local, o excepțională colecție de vase grecești din epoca clasică.

De la Compiègne am plecat în R.F.G. unde am petrecut ultimele șase zile ale voiajului. La Stuttgart m-am întâlnit cu dr. Gisele Burger cu care am discutat despre ultimele noutăți în cercetarea culturii Cucuteni. Domnia sa mi-a prezentat o interesantă ipoteză cu privire la originea metalurgiei bronzului din sud-estul Europei și zona circumpontică.

Ultima escală a fost Heidelberg. În renunțat centru universitar am fost primit cu căldură de doctoranda Marion Poller cu care am discutat despre teza sa de doctorat care va cuprinde și descoperiri din țara noastră. În orașul de pe malurile Neckarului am fost oaspete la „Institut für Ur-und Frühgeschichte” unde prof. dr. Harald Hauptmann mi-a permis, cu multă amabilitate, să lucrez în biblioteca bine dotată a

institutului. Cu prof. dr. Harald Hauptmann am discutat despre problemele neoliticului aceric din Anatolia și Europa răsăriteană, precum și despre neo-eneoliticul din Peninsula Balcanică. O discuție interesantă am avut și cu prof. Phillip L. Kohl din S.U.A. aflat pentru documentare la Heidelberg.

Apreciez în mod deosebit faptul că în afară de Marion Boller și alți doctoranzi de la Heidelberg sint interesați de cercetările arheologice din România, unii dintre ei făcând efortul de a învăța românește.

La invitația prof. H. Hauptmann am ținut în ziua de 21 noiembrie 1988, conferința „Die Ausgrabungen in der Cucuteni Siedlung von Poduri”, primită cu interes de cadrele didactice, doctoranzii și studenții institutului.

Bineînțeles, în timpul șederii la Heidelberg am vizitat

cîteva obiective turistice: castelul, biserica „Sfîntului Spirit”, Casa Căvalerului (Ritter), străzi cu aspect medieval din oraș.

Înainte de a încheia, mulțumim cu toată căldura sponsorilor și colegilor care ne-au înlesnit această călătorie de documentare: dr. Gisela Burger, Ch. Jeunesse, Michele Fonton, dr. R. Desbrosse, prof. J. P. Demoule, Rose-Marie Arbogast, Patrice Meniel, Marion Boller și prof. Harald Hauptmann. Datorită ajutorului acordat de aceștia am reușit să fotocopiem un mare număr de cărți și articole privind cercetările interdisciplinare, ne-am clarificat prin discuții o serie de probleme metodologice și am avut posibilitatea de a vedea interesante colecții și săpături arheologice.

DAN MONAIH

DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN BULGARIA

De mult timp, pentru cercetătorii anticității — ea și pentru ceilalți istorici —, aprofundarea și extinderea investigațiilor nu pot avea loc fără o cunoaștere adecvată și a rezultatelor obținute de către alți specialiști, în primul rînd — ale celor din țările învecinate. De aceea, m-am bucurat în mod sincer, cînd — în cadrul schimburilor științifice inter-academice —, mi s-a oferit posibilitatea ca, în toamna anului 1987 (13 octombrie — 3 noiembrie), să întreprind o călătorie de documentare în Bulgaria.

Începută sub auspicii oarecum nefavorabile, asupra cărora vom reveni, respectiva documentare a însemnat pentru mine, în primul rînd, o serioasă acumulare de cunoștințe: informații științifice, modalități de organizare a cercetării, for me și tehnici de conservare a patrimoniului cultural etc. Dar, mai cu seamă, călătoria aceasta a constituit un prilej de a reîntîlni vechii prieteni sau de a cunoaște noi colegi. La toate acestea se adaugă ocazia de a vedea din nou, după aproximativ 15 ani, țara vecină, cu tot ceea ce, înseamnă aceasta: oameni, civilizație, peisaj.

Descins — după o noapte oșitoare petrecută în tren —, în gara principală din Sofia, am avut neplăcuta surpriză să constat lipsa oricărui reprezentant al Academiei Bulgare de Științe, care ar fi trebuit să mă aștepte acolo. După cum am aflat ulterior, telegrama prin care mi se anunța sosirea — nu a putut fi dusă din clădirea Academiei pînă la cea a Institutului de Arheologie. Pe deasupra, nu aveam chiar și cea mai mărunțică monedă bulgărească, care mi-ar fi fost nespuse de folositoare pentru a da un telefon sau a călători cu tramvaiul. În consecință, cu cele cîteva zeci de kilograme de cărți, pe care le duceam în spate (așa cum o făceam cu toții) institutului sofiot sau specialiștilor de aici — de la prietenii români —, n-am avut altă soluție decît să „întîlnesc” treptat, cu foarte multe opriri, spre centrul orașului, unde se aflau instituțiile căutate. Însă, după cîteva ore interminabile, odată ajuns la țintă, lucrurile s-au limpezit cu repeziune și totul a intrat pe făgașul firescului. Colegii și amicii bulgari — în frunte cu distinsul profesor Velizar Velkov —, regretînd sincer nefericita întîmplare — care putea fi evitată prin anunțarea sosirii cu mai multe zile înainte —, au rezervat într-un timp record toate problemele legate de prezența mea acolo și, mai ales, cele privind asigurarea unor condiții de lucru cît mai bune.

La Sofia am lucrat îndeosebi la institut și muzeu, fiind acompaniat și ajutat cu multă disponibilitate de către prof. dr. Jordanka Jouroukova și dr. Bistra Boškova. De asemenea, în capitala Bulgariei — am mai avut interesante discuții cu prof. dr. V. Velkov (directorul Institutului de Arheologie), prof. dr. I. Marazov (director adj. al Institutului de Istoria Artei), acad. D. Anghelov (director al Centrului de Studii Bulgare) și prof. dr. V. Traikov (Institutul de Istorie al Academiei Bulgare). În afară de preocupările mele în domeniul istoriei antice, am abordat cu interlocutorii amîntiți, ca și cu alții, probleme legate de necesitatea intensificării schimburilor de informații și publicații științifice între cercetătorii români și bulgari, ținîndu-se seama de numeroasele momente cînd istoriile celor două popoare vecine s-au desfășurat paralel sau, uneori, chiar strîns împletite. Peste tot, gazdele și-au exprimat dorința de a întări legăturile cu specialiștii români,

de a cunoaște mai bine publicațiile noastre științifice și, implicit, trecutul, adesea, comun; în acest sens, s-a făcut observația că bariera lingvistică produce încă dificultăți, care pot fi depășite numai printr-o amplă editare a rezultatelor cercetărilor noastre în limbi de largă circulație internațională.

Este dificil ca, din multitudinea de imagini și impresii — să încerci a discerne ceea ce ar fi mai plin de semnificații. Totuși, voi căuta să desprind din acest adevărat amalgam pe acelea, care pot ilustra pe de-o parte starea cercetării bulgare de profil, iar, pe de alta, să vină în sprijinul specialiștilor români. Astfel, în primul rînd, am fost plăcut impresionat de marile lucrări de conservare și restaurare, care se efectuează la monumentele istorice de diferite origini, ca și de grija arhitecților de a păstra tonul ambietal cel mai potrivit (Sofia, Veliko Tărnovo, Pliska, Preslav, Varna, Șandanski). Totodată, am avut ocazia să admir și cîteva muzee amenajate modern, dotate cu cele mai noi tehnici de laborator și securitate, cum sînt cele de la Muzeul din Sofia, ori cele din Varna, Șumen, Veliko Tărnovo și Șandanski; alte numeroase unități se află într-un rapid proces de transformare.

Progrese notabile am întîlnit și în ceea ce privește cercetarea numismatică. Se pare că, după un plan urmărit metodic sub conducerea prof. J. Jouroukova, s-au încadrat numismaci tineri — alți la institutele Academiei, cît și la aproape fiecare muzeu județean —, bine pregătiți, cu stagii de perfecționare în străinătate (dr. B. Boškova, dr. K. Dočev, dr. D. Vladimirova-Adajova, regretatul dr. D. Ivanov, dr. M. Tzočev, I. Băčvarov ș.a.). De asemenea, și în ceea ce privește cercetarea arheologică, de un real folos — după cum îmi mărturisesc și colegii bulgari — le-a fost prezența echipelor de specialiști străini. În prezent, după cîte am aflat, se află în Bulgaria mai multe expediții (12 ?), care întreprind cercetări arheologice în colaborare cu forțele autohtone (din Polonia, R.F.G., U.R.S.S., R.D.G., Olanda, S.U.A., Franța, Japonia, Italia etc.). În afară de un util schimb de experiență privind metodologia de investigare, instituțiile străine angajate în asemenea întreprinderi au donat unităților bulgare de profil xerox-uri, aparatură de laborator și — pentru cercetări speciale (de ex. destinate arheologiei subacvatice), cărți și reviste de specialitate sau au acordat burse de studii, studii de documentare, organizînd, adesea, și diverse manifestări științifice comune ș.a.m.d. Rezultatele fecunde ale acestei colaborări s-au dovedit profitabile în egală măsură pentru toți partenerii. Drept urmare, am constatat cu bucurie nivelul ridicat, care au început să-l aibă publicațiile de specialitate, mult diversificate și tipărite în condițiuni grafice dintre cele mai bune, multe dintre ele apărînd în limbi străine de largă circulație.

Cîteva excursii sau vizite scurte la șantiere arheologice sau monumente istorice mi-au dat, în același timp, prilejul să înțeleg mai bine istoria Bulgariei și, de ce nu, să mălas încîntat de spectaculoasa frumusețe a locurilor. Printre acestea, trebuie să menționez Tzarevetul (Veliko Tărnovo), cuibul de vulturi al lui Petru, Asan, Ionîș și al cerorlalți conducători ai primului sau al celui de-al doilea Imperiu românobulgar; apoi, m-aș opri asupra Varnei antice (condus